

**Universitat Autònoma
de Barcelona**

POSTGRAU EN ECONOMIA SOCIAL I SOLIDÀRIA

TREBALL FINAL

**APROXIMACIÓ A UNA GUIA DE BONES
PRÀCTIQUES PER A LA CONTRACTACIÓ DE
SERVEIS DE LLEURE EDUCATIU**

Berta Riera i Bayer

Curs acadèmic 2018/2019

Data de presentació de la memòria:

Juliol 2019

Resum:

El present treball es proposa fer una lectura crítica de l'estat del lleure educatiu a Catalunya per tal d'evidenciar les situacions de precarietat que viuen les treballadores. Vol fer ús de la teoria i pràctica proposada per l'Economia Social i Solidària per generar coneixement en matèria de contractació pública sectorial.

Paraules clau: Contractació pública, bones pràctiques, menjador escolar, cooperatives, educació en el lleure.

Abstract:

This paper proposes a critical reading of the state of educational leisure in Catalonia in order to demonstrate the precarious situations experienced by workers. He wants to make use of the theory and practice proposed by the Social and Solidarity Economy to generate knowledge in the field of public sector procurement.

Key words: Public procurement, good practices, school lunch, cooperatives, leisure education.

AGRAÏMENTS

Val la pena i és important i necessari deixar constància que el procés de creació i de redacció d'aquest treball no hagués estat possible sense l'ajuda i implicació de diverses persones, agents i entitats.

Primerament voldria agrair i reconèixer l'esforç d'Eudald Griera, tutor del treball, per la paciència i bona disposició davant de tots els canvis, pèrdues i deliris durant el procés. Per animar-me a continuar endavant i a fer quelcom en el que cregués.

Sense l'entusiasme i implicació mostrades per les companyes de L'Esguard SCCL, l'Esberla, l'Eina o les membres de la Confederació de Cooperatives de Treball Associat de la sectorial d'Educació, no hagués estat possible tirar endavant aquest treball.

Cal agrair també la implicació de Jaume Salmeron i Pep Ribera de l'Ajuntament d'Arbúcies, sempre disposats a rebre'm, resoldre dubtes i facilitar-me informació per al redactat i construcció d'aquest treball. Així com felicitar la feina feta per aquest Ajuntament de forma pionera i transformadora; que ha estat font d'inspiració de tota aquesta cerca i treball.

I per acabar, agrair a totes les companyes i coordinadores del Postgrau haver-ne format part, no hagués estat el mateix.

ÍNDEX

.....	4
1. INTRODUCCIÓ	6
1.2. JUSTIFICACIÓ DEL TREBALL	7
2. MARC TEÒRIC.....	8
1.1. EL CAS D'ARBÚCIES	9
2. MARC PRÀCTIC	12
2.1. ANÀLISI DE L'ENQUESTA RESPECTE EL CONVENI DE LLEURE	12
2.2. ESTUDI DE LES ALTERNATIVES ACTUALS.....	18
2.2.1. L'Esberla	18
2.2.2.L'Esguard.....	19
2.2.3. L'Eina Cooperativa	20
3. CONCLUSIONS.....	22
3.1.PROPOSTA DE GUIA DE BONES PRÀCTIQUES PER A LA CONTRACTACIÓ DE SERVEIS DE LLEURE EDUCATIU EN L'ÀMBIT PRIVAT	23
3.2. PROPOSTA DE GUIA DE BONES PRÀCTIQUES PER A LA CONTRACTACIÓ DE SERVEIS D'EDUCACIÓ EN EL LLEURE EN L'ÀMBIT PÚBLIC:	25
4. APRECIACIONS FINALS	27
5. BIBLIOGRAFIA.....	27

1. INTRODUCCIÓ

El present Treball de Final de Grau pretén ser el punt de partida d'una Guia de Bones Pràctiques per a la Contractació de Serveis de Lleure Educatiu.

En l'actual marc de creixement i efervescència de l'Economia Social i Solidària -d'ara en endavant ESS- resulta molt interessant estudiar i potenciar les pràctiques diferenciadores que aquest espai econòmic proposa. Amb la màxima de posar la vida i les persones al centre, des de l'ESS es busca donar resposta al paradigma capitalista de la recerca de lucre com a finalitat principal de qualsevol empresa. Així doncs l'ESS és, al mateix temps, pràctica econòmica i moviment social. Proposa i exerceix una economia al servei de les persones i el bé comú, organitzada democràticament, compromesa amb la societat i el medi ambient i arrelada al territori.

Tenint en compte que d'ençà dels últims cinc anys des de l'Administració Pública s'està afavorint l'enfortiment, consolidació i difusió de l'ESS amb projectes com la publicació de la Guia d'economia social i solidària i per l'Administració Local (2015) o com Aracoop que ha estat motor de creació de la Xarxa d'Ateneus Cooperatius. Es creu que cal fer servir aquest trampolí i continuar treballant per donar força a experiències i projectes d'aquest àmbit; i encara és més interessant si aquests poden trobar-se i generar sinèrgies amb el sector públic.

L'altre pilar d'aquest treball serà, per altra banda, l'educació en el lleure. Que és a Catalunya un sector de gran importància. I que és present en tots els centres educatius del país en, com a mínim l'espai de migdia o menjador escolar, tot i que també en moltes altres formes com són les acollides matinals, les activitats extra-escolars, les colònies escolars o els casals d'estiu.

Donada la complexitat del tema i l'àmbit s'ha decidit acotar l'espai d'investigació i de treball als menjadors escolars. Doncs abastar a totes les activitats d'educació en el lleure: casals, activitats extraescolars, colònies, acollides i menjadors, sense disposar de suficient informació inicial, -cal destacar la dificultat afegida que ha suposat per aquest treball la manca de bibliografia crítica de l'estat del lleure i d'estudis que relatin el nombre de contractes anuals que es generen en el sector- era massa ambiciós tenint en compte els recursos i el temps disponibles. Per tant s'ha decidit acotar l'objecte d'investigació a l'espai dels menjadors escolars.

Els principals objectius d'aquesta Guia i de la investigació duta a terme en aquest treball seran:

Per una banda analitzar l'estat del lleure educatiu a Catalunya, en la mesura del possible, i posant la mirada en les treballadores i en la seva visió de la pròpia feina. Alhora es procurarà apropar-se a cooperatives que proposen models de lleure alternatius, per conèixer-ne les seves potencialitats, allò que les diferencia del que es coneix com a grans empreses gestores de lleure; i els límits o dificultats del model que proposen.

Aprofitar la línia presa per la Diputació de Barcelona, l'Ajuntament de Barcelona i altres Administracions en matèria d'impuls i enfortiment de l'ESS, per tal de potenciar i donar a conèixer les pràctiques que es duen a terme des de les cooperatives ja existents.

Per a assolir els objectius proposats en aquest treball d'investigació es plantejarà un marc teòric en que s'analitzi l'estat del lleure a Catalunya i el perquè de l'impuls en l'Economia Social i Solidària en el marc econòmic i empresarial actual. Complementat amb un marc pràctic dotat de l'estudi de la realitat de les treballadores i de diverses entrevistes i l'anàlisi dels documents facilitats per les cooperatives contactades de l'ESS. Per acabar així amb una síntesi-dibuix de la Guia de Bones Pràctiques en la Contractació de Lleure Educatiu.

1.2. JUSTIFICACIÓ DEL TREBALL

Històricament el lleure a Catalunya ha tingut una forta vessant associativa i voluntària en formats d'esplais o caus. Més enllà d'aquestes però a partir dels anys 80 el sector es professionalitza i comencen a aparèixer empreses privades que gestionen i ofereixen aquests serveis, especialitzant cada vegada més el sector i fomentant el punt de vista de negoci dins d'aquests.

Segons el directori d'empreses de lleure inscrites a l'ACELLEC¹, trobem més de seixanta cinc empreses dedicades al sector, nombre al qual cal sumar totes aquelles que no formen part de la patronal. Com ho són les fundacions privades -Fundació catalana de l'Esplai o Fundació Pere Tarrés- o les cooperatives de treball associat o d'iniciativa social -moltes d'elles federades dins la Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya.

Només ens cal fer un ràpid recompte mental del nombre de centres educatius -escoles bressol centres d'educació primària i centres d'educació secundària- tant públics com privats i concertats que trobem al nostre barri, a la nostra ciutat per adonar-nos de que el gruix de contractes generats en el sector del lleure és considerable. Doncs cadascun dels centres educatius ofereix, com a mínim, servei de menjador escolar i sovint múltiples opcions d'activitats extraescolars i d'acollida matinal. Serveis dinamitzats i gestionats majoritàriament per empreses de lleure malgrat en alguns casos és el propi centre qui s'encarrega de gestionar els serveis i els contractes de les monitores i el personal de cuina.

S'estima que el 70% de les treballadores del sector del lleure- monitores i coordinadores- són joves d'entre 20 i 35 anys i que gairebé la totalitat del 30% restant són dones majors de 45 anys. Dos segments de la població altament vulnerables a la precarització i empobriment que treballen en un sector que fa anys està reivindicant la seva precarietat lluitant per un millor tracte laboral, millores en el conveni laboral² i el reconeixement de les tasques professionals dutes a terme - moltes vegades de reproducció i cures-.

¹ Acellec: Associació Catalana d'Empreses del Lleure l'Educació i la Cultura. Patronal del sector

² Veure les seccions sindicals de CosLleure, CCOO, UGT i USOC.

Cal tenir en compte que actualment s'està treballant en el projecte de Decret Llei dels menjadors escolars, en què una de les màximes reivindicacions per part del sindicat USOC són:

- Defensar la participació fonamental del Consell Escolar de cada centre en la definició i gestió del servei de menjador, inclòs en el Projecte Educatiu del Centre

- Una gestió que ha de tenir en compte no únicament criteris econòmics, sinó també laborals, socials, de salut i de sostenibilitat ambiental com:

- Donar prioritat a la qualitat educativa del servei de menjador.
- Reconèixer la condició d'educadores de les monitores i monitors de menjador.
- Garantir la coordinació entre l'equip educatiu de l'horari lectiu amb el del menjador.
- Garantir que cap alumne quedi fora del servei per problemes econòmics.
- Suport per l'alumnat que requereix suports intensius en l'horari lectiu.
- Limitar les ràtios d'alumnes per educador durant el servei de menjador.
- Garantir l'aplicació d'unes condicions laborals dignes, exigint l'aplicació del Conveni Col·lectiu del Lleure Educatiu i sociocultural.

És doncs per tot l'exposat anteriorment que es creu necessària una Guia de Bones Pràctiques per a la Contractació dels Serveis de Lleure Educatiu.

2. MARC TEÒRIC

Tal com s'ha exposat en la introducció, actualment es troba en debat al Parlament de Catalunya el Projecte de Llei de contractes de serveis a les persones. Admesa a tràmit per la Mesa del Parlament el 24 de juliol del 2018; i publicada al Butlletí Oficial del Parlament de Catalunya número 136 del primer període de la legislatura XII, el dijous 26 de juliol del 2018.

La Llei preveu que aquests serveis, d'atenció a les persones, es puguin qualificar com a contractes de serveis o com a contractes de concessió de serveis. Pel que fa a la tipologia de prestacions, es limiten a l'àmbit de la salut, els serveis socials i els serveis comunitaris o aquells serveis que els complementen, i que estan vinculats en tot cas a l'atenció directa a les persones,

L'adjudicació d'aquests serveis ha de complir amb els principis de qualitat, continuïtat, accessibilitat, assequibilitat, disponibilitat i exhaustivitat.

Així mateix, es preveuen uns requisits específics de solvència econòmica, financera i tècnica, que assegurin l'expertesa i l'especialitat dels proveïdors dels serveis i la responsabilitat social de les empreses i entitats que els presten, en relació amb l'objecte del contracte.

En aquest sentit, la selecció del contractista incorpora la possibilitat de tenir en compte i valorar la responsabilitat social de les empreses o entitats licitadores segons la seva solvència, experiència i expertesa, i prohibeix de forma expressa l'ús del procediment de subhasta o bé un procediment en què l'únic criteri de valoració sigui el preu.

Sembla doncs que des de l'Administració Pública de la Generalitat es vol apostar per la regulació més concreta en relació a la contractació de serveis d'atenció a les persones, en una llei que genera molta polèmica.

Des d'àmbits més crítics es proposa la creació i distribució de riquesa mitjançant la contractació pública però és important partir d'una visió normativa de l'ESS, centrada, per tant, en els principis i valors més que en les formes jurídiques, ja que permet una visió àmplia i eixampla la base d'actors.

Ha de ser un desenvolupament comunitari, en el sentit que la comunitat constitueix l'objecte i el subjecte actiu del desenvolupament. S'ha de propulsar basant-se en recursos endògens, aprofitant els recursos locals tangibles i intangibles, com també endogeneïtzant les oportunitats que vénen de fora. Ha de ser tan autocentrat com sigui possible, és a dir, prioritant la satisfacció de les necessitats locals amb recursos locals. S'ha de fonamentar en un model productiu divers i impulsar des de la participació activa i la corresponsabilitat ciutadanes. En fi, s'ha de dotar d'indicadors alternatius de riquesa, així com de mecanismes per augmentar les rendes del treball i redistribuir-lo, incloent-hi el treball domèstic i de les cures.

Per tant, la millor política de llarg termini per fomentar l'ESS és ajudar a crear comunitat, o a recrear-la, si cal, en canals i formes de relació adaptats a la societat d'avui. L'escala ideal per a això és el barri o el municipi petit, també perquè hi intervingui l'administració local.

Partint d'aquestes bases teòrics es considera la contractació pública a nivell local una eina i recurs immillorable per tal de proposar noves formes de relació econòmica i d'impuls de sectors professionals.

1.1. EL CAS D'ARBÚCIES

Dins l'espai del marc teòric del treball s'ha trobat gairebé imprescindible exposar el cas de l'Ajuntament d'Arbúcies³ que al maig del 2017 va publicar la Guia per a la contractació pública social⁴, pas previ i necessari per acabar desenvolupant el pla de municipalització del servei de menjador escolar que actualment es troba en marxa ja en dos centres i en fase d'ampliar-se a dos més.

L'ajuntament va decidir potenciar un model de municipalització dels menjadors com a Economia Social i transformadora, basant-se en una forta voluntat política i social de millorar les condicions d'aquests serveis, retornant la seva gestió al municipi.

Per a fer-ho primer els va caldre crear un òrgan/comissió transversal de treball per a la temàtica dels menjadors escolars: la Comissió de Menjadors. Que és configurada per la regidora i la tècnica de la regidoria d'educació de l'ajuntament, per la persona responsable dels projectes d'àrea

³ Arbúcies: vila i municipi de la comarca de La Selva. Situada al fons d'una vall entre el Montseny i les Guilleries. Segons dades de l'últim cens (2018) hi viuen 6.515 habitants.

⁴ Disponible l'edicta definitiu núm. 3683 al Butlletí Oficial de la Província de Girona, número 89, del 10 de maig de 2017. Consultat online a <https://ssl4.ddgi.cat/bopV1/pdf/2017/89/20178903683.pdf>

d'economia social i solidària de l'ajuntament, una persona de l'àrea d'atenció a les persones del mateix ajuntament, totes les direccions dels centres educatius (l'escola de bressol municipal, l'escola pública d'educació primària i l'escola concertada d'educació primària) del municipi que ofereixen servei de menjador i persones representants de les AMPES de tots tres centres educatius. La Comissió de Menjadors ha estat, i és, el principal òrgan de gestió de tot el procés, doncs aglutina representants de totes i cadascuna de les parts interessades i participants del canvi de model. Ha estat aquesta, doncs, qui ha determinat les clàusules del concurs públic, tot tenint en compte i basant-se amb la Guia per a la contractació pública social de l'ajuntament, els preus, el model de lleure...

Degut a la concessió a través del consell comarcal a l'empresa Eurest, no es podia iniciar el projecte a l'escola pública d'educació primària fins al final d'aquesta. Per tant es va decidir que la implantació del model de co-gestió municipal dels serveis de menjador es faria en dues fases:

-1era fase de prova pilot, curs 2018-2019: amb l'escola bressol municipal i l'escola Vedruna (centre concertat).

-2na fase de gestió total, curs 2019-2020: incorporació de l'escola pública d'educació primària i del servei a les usuàries del centre ocupacional d'Arbúcies al model.

Un dels fets a remarcar de tot aquest procés és la generació d'un informe positiu respecte a la possibilitat de tirar endavant el model de co-gestió de menjadors per part de la secretària-interventora de l'Ajuntament d'Arbúcies en què s'exposava que:

D'acord amb l'art. 85 de la Llei de Bases del Règim Local de Catalunya, són serveis públics locals aquells que presten les entitats locals a l'àmbit de les seves competències, en aquest sentit l'art 25 de la mateixa llei disposa que el municipi per a la gestió dels seus interessos i en l'àmbit de les seves competències, pot promoure tota classe d'activitats i prestar els serveis públics que contribueixin a satisfer les necessitats i aspiracions de la comunitat veïnal.

El Decret 160/1996, de 14 de maig, pel qual es regula el servei de menjador escolar als centres docents públics de titularitat del Departament d'Ensenyament determina al seu article 10.1c) que la gestió del servei de menjador escolar podrà realitzar-se convenint el servei amb els respectius ajuntaments o consells comarcals que hi estiguin interessats, per la qual cosa es formularan els oportuns convenis amb el Departament d'Ensenyament que es podrien incloure dins d'àmbits de cooperació més amplis, si així s'acordés. El mateix article recull que als respectius convenis s'establirà la fórmula de prestació del servei.

Si el servei es presta de forma indirecta, el procediment d'adjudicació de la gestió de menjadors escolars es regirà en quan a l'execució, modificació i extinció al que disposa la Llei 9/2017, de 8 de novembre de contractes del Servei Públic.

D'acord amb l'art.20.2b i 20.4ñ del Decret Legislatiu 2/2004 que aprova el text refós de la Llei d'Hisendes Locals, l'Ajuntament podrà establir la taxa corresponent per la prestació de l'esmentat servei.

En base a l'exposat l'Ajuntament pot assumir el servei de menjadors escolars de les escoles públiques del municipi, que haurà d'articular mitjançant conveni amb el Departament d'ensenyament. (M.Llor i Serra:2018).

Si es considera tal informe com a possible precedent per a casos similars, i vinculant en matèria de regulació de la relació entre les competències que pertanyen als Ajuntaments i que són derivades als Consells Comarcals i viceversa és un document de gran interès per a poder replicar aquest model en d'altres municipis i localitats.

D'aquesta manera, com a resultat de la voluntat política de l'Ajuntament i sota la direcció de la Comissió de Menjadors municipal es va dur a terme el concurs públic per a la concessió de serveis de menjadors escolars, en una primera fase aplicable a l'escola bressol i a l'escola primària concertada; més endavant integra-t'hi els altres dos centres. Guanyat per la Cooperativa Sambucus, cooperativa de treball i empresa d'inserció, sense ànim de lucre. Treballa per donar oportunitats professionals a persones amb dificultats sociolaborals, a través d'activitat productiva en els àmbits agrari i gastronòmic i de programes que combinen treball, formació i acompanyament. Creada l'any 2011 a Osona.⁵ Qui no només porta la cuina i els menús sinó també el lleure, secció on s'ha apostat per la subrogació de les treballadores de cada centre fent un procés d'adaptació i formació per al nou model.

Les conclusions extretes després d'un primer curs d'adaptació al nou model són molt propositives i positives: Millora de la qualitat del menjar, tot i que cal fer pedagogia de l'alimentació ecològica sense tanta proteïna animal, més implicació de les famílies en l'espai del migdia, molt bona rebuda per part de tota la comunitat educativa. Si bé es remarca la gestió lenta i sobreburocràtica per part de l'administració del Consell Comarcal i del Departament d'Ensenyament de la Generalitat a l'hora de facilitar el retorn de la capacitat gestora d'aquest espai al municipi.

⁵ <https://www.sambucus.cat/sambucus/>

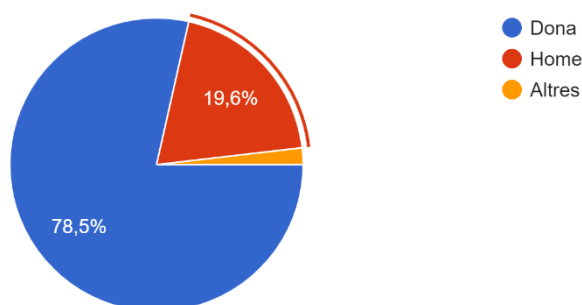
2. MARC PRÀCTIC

2.1. ANÀLISI DE L'ENQUESTA RESPECTE EL CONVENI DE LLEURE

En el següent apartat del treball s'analitzaran els resultats d'un estudi desenvolupat en forma d'enquesta online mitjançant Google Formularis per L'esguard SCCL durant el primer semestre del 2019 respecte la percepció general de les treballadores del lleure sobre el conveni de treball del sector del lleure educatiu.

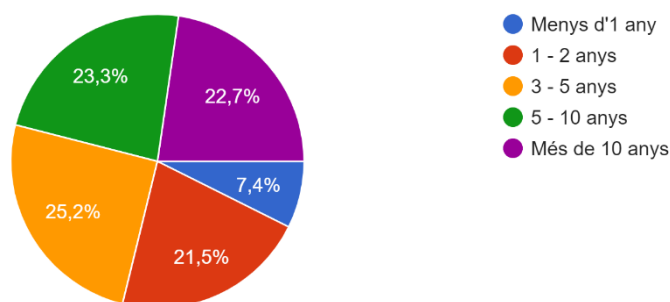
L'enquesta va ser resposta per 163 persones, de les quals 128 (un 78,5%) van ser dones, 32 (un 19,6%) van ser homes i 3 (un 1,8%) van marcar altres. S'observa en la figura 1.

Figura 1. Gènere. Font: generació automàtica de l'aplicatiu de Google per a enquestes.

La figura 2 mostra les respostes respecte els anys d'experiència en el sector, que també es van obtenir 163 respostes distribuïdes de la següent manera:

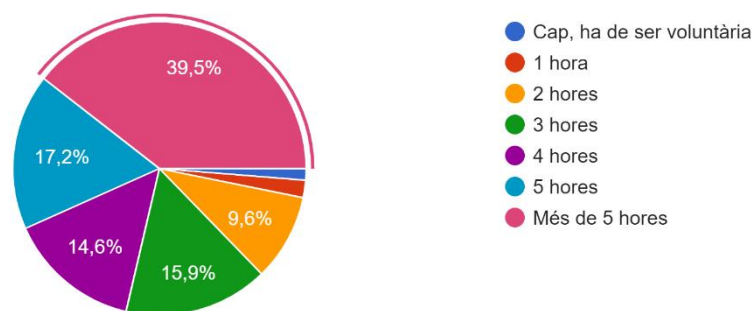
Figura 2. Anys d'experiència en el sector del lleure professionalitzat.. Font: generació automàtica de l'aplicatiu de Google per a enquestes.

Cal destacar doncs que gairebé la meitat de la mostra (el 46%) porta més de cinc anys dedicant-se al lleure educatiu de forma professional, escapant de la percepció general de que aquest és un sector laboral de pas.

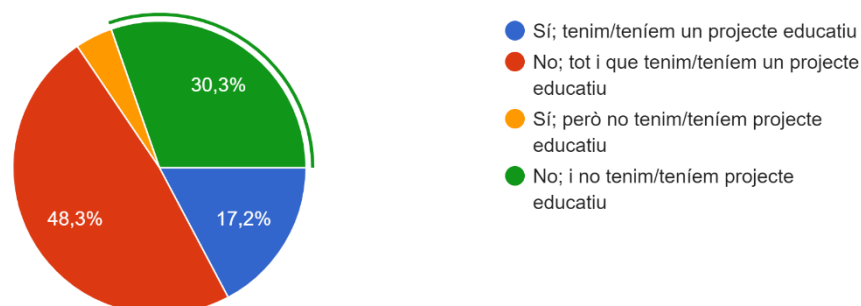
De forma més específica en matèria de preparació d'activitats, a la pregunta de quantes hores es creu que fa falta per a la preparació d'una setmana de casal es van obtenir 157 respostes, i tal com mostra la figura 3, una àmplia majoria de la qual (el 56,7%) mostraven la necessitat de força estona de preparació: com a mínim cinc hores, que podria traduir-se com a un mínim d'una hora de preparació per cada dia de casal.

Figura 3. Quantes hores de preparació consideres que hi ha d'haver per una setmana de casal? Font: generació automàtica de l'aplicatiu de Google per a enquestes.

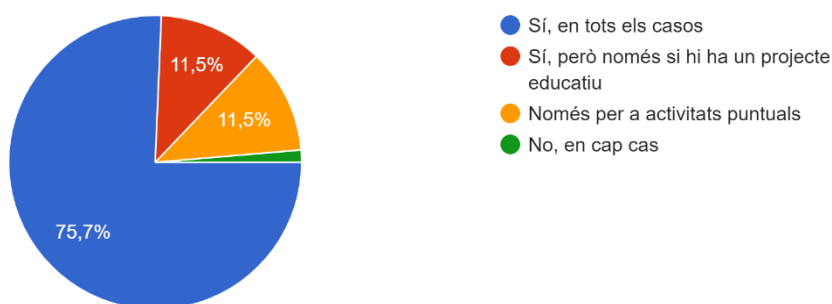
Respecte a l'estona de menjador escolar es va preguntar per la remuneració de les hores de preparació d'aquesta estona, en la figura 4 les 145 respostes obtingudes van mostrar que en un 78,6% dels casos l'estona de preparació de les activitats i projectes no es cobra, tot i que un 38,6% d'aquests expressen no tenir un projecte educatiu del menjador escolar.

Figura 4. Cobres o has cobrat hores de preparació per l'estona de menjador? Font: generació automàtica de l'aplicatiu de Google per a enquestes.

En una línia similar a la qüestió anterior es va preguntar sobre la percepció respecte la necessitat d'hores de preparació per a l'estona del menjador. Tal com mostra la figura 5, es van obtenir 148 respostes, de les quals el 75,7% responen que sí que són necessàries tant en el cas de tenir projecte educatiu dins l'espai de migdia com de no tenir-lo.

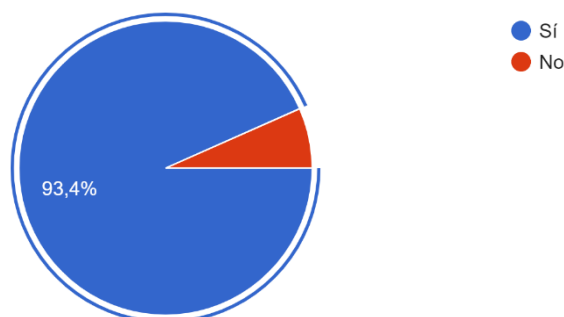
Figura 5. Consideres que calen hores de preparació per a l'estona del menjador? Font: generació automàtica de l'aplicatiu de Google per a enquestes.

Queda palès doncs que és necessària estona de preparació de les activitats i la tasca que es duu a terme tant en espais de menjador escolars com en casals d'estiu. I que és preferible, i imprescindible per a la dignificació dels llocs de treball, que aquestes es paguin. Malgrat actualment només a un 21% de la mostra se'ls hi remuneren aquestes hores.

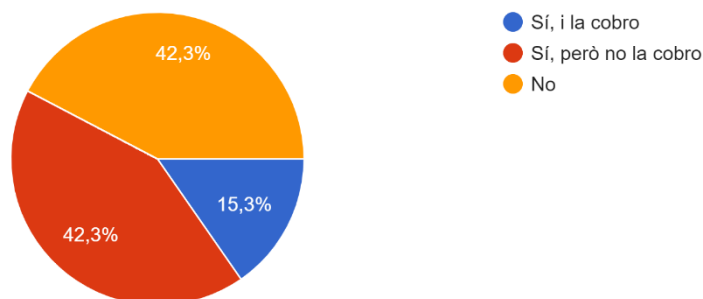
En la figura 6 es va preguntar per la possibilitat de gaudir de dies de lliure disposició com a monitores del temps de menjador a escoles. Es van rebre 151 respostes, de les quals 141 recolzaven la idea i 10 no.

Gràfic 6. Consideres que hi ha d'haver dies de lliure disposició? Font: generació automàtica de l'aplicatiu de Google per a enquestes.

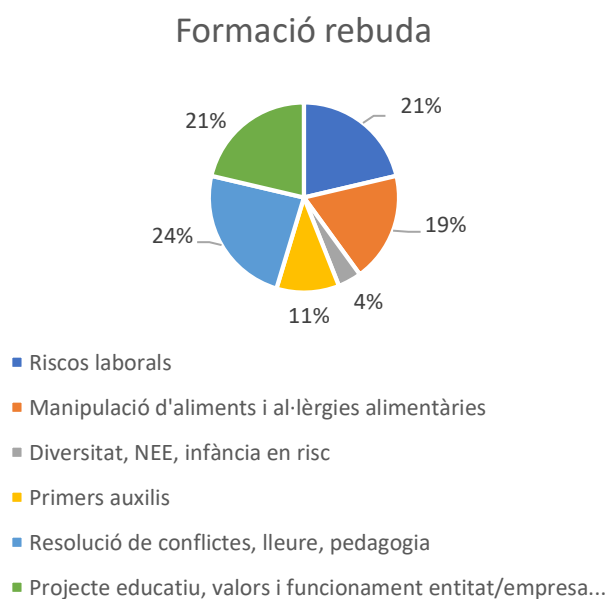
Pel que fa a la formació rebuda per part de l'empresa o entitat contractant, de les 163 persones que van respondre només un 15,3% en rep de forma remunerada, mentre que el 42,3% en rep sense cobrar-la i un preocupant 42,3% no en rep. S'observa en la figura 7.

Figura 7. Reps formació per part de l'empresa o entitat que et contracta? Font: generació automàtica de l'aplicatiu de Google per a enquestes.

La pregunta sobre la formació rebuda per part de l'empresa o entitat contractant es de resposta oberta, la figura 8 analitza el contingut de les 75 respostes obtingudes per tal d'agrupar-les segons temàtiques, del que se'n pot extreure la següent informació:

Figura 8. Si en reps, quin tipus de formació és? Font: generació pròpia a partir de l'anàlisi de les dades extretes de les respostes a aquesta pregunta de l'enquesta.

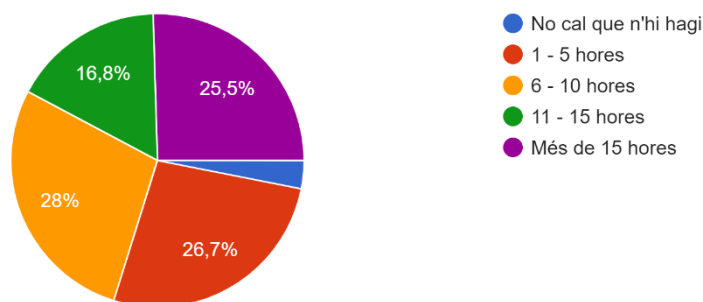

Que les formacions que més es reben són en matèria de riscos laborals, resolució de conflictes i respecte el projecte educatiu de cada empresa o escola. Seguides de cursos respecte manipulació d'aliments i al·lèrgies alimentàries i de primers auxilis; mentre que la formació en diversitat,

infants amb necessitats educatives especials o infància en risc es dona en un marginal 4% dels casos.

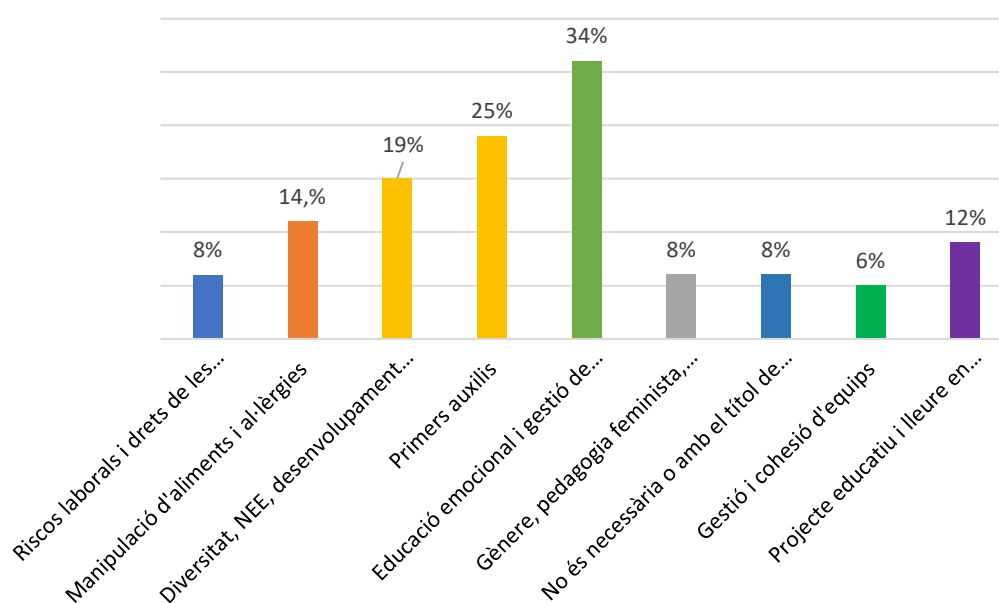
Si es pregunta pel mínim de formació que s'hauria de rebre de forma anual, figura 9, responen 161 persones amb una interessant disparitat d'opinions. Tot i així, cal remarcar que una immensa majoria valoren un mínim de cinc hores de formació com a mínim anual.

Figura 9. Quin consideres que és el mínim de formació que hauríem de rebre anualment? Font: generació automàtica de l'aplicatiu de Google per a enquestes.

Finalment, en una pregunta de resposta oberta es demana per les matèries de formació que caldria que fossin de caràcter obligatori. De les 77 respostes vàlides obtingudes es fa un anàlisi segons les temàtiques que s'hi exposen. Cal tenir en compte que al ser resposta oberta es poden esmentar múltiples opcions en cada resposta. Així doncs en la Figura 10 es pot veure reflectida quines són les temàtiques que tenen més importància per a les treballadores en el sector del lleure educatiu.

Figura 10. Consideres que hi ha alguna formació específica que hauria de ser obligatòria? Font: generació pròpia a partir de l'anàlisi de les dades extretes de les respostes a aquesta pregunta de

Si es comparen les dades mostrades en els gràfics 8 -referent al tipus de formació rebuda- i 10 -referent a la formació mínima obligatòria que caldria rebre-, es poden observar contrastos importants:

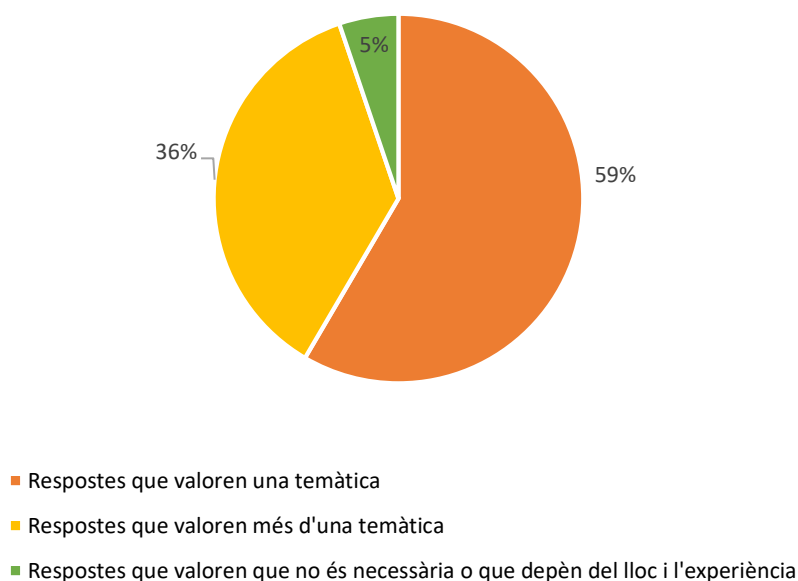
Com per exemple que només un 4% de les enquestades rep formació respecte diversitat, infància en risc i infants amb necessitats educatives especials; mentre que el 19% considera que aquest bloc de formació hauria de ser obligatòria.

O que mentre el 26% de les treballadores enquestades reben formació sobre riscos laborals només el 8% ho troben una formació específica que caldria que fos de caràcter obligatori.

De la mateixa manera que en la primera pregunta les respostes agrupades en el bloc “resolució de conflictes, lleure i pedagogia” no es parla en quasi cap d’educació emocional, en canvi en les respostes respecte formació específica obligatòria aquest el bloc que pren més pes, capitanejat per l’expressió explícita d’educació emocional.

S’ha trobat interessant mostrar també de forma gràfica el nombre de respostes, i per tant de persones, que valoraven una única temàtica de formació obligatòria (incloent-hi les quatre respostes que exposaven com a formació obligatòria que caldria rebre la titulació de monitor/a de lleure), les que valoraven un o més àmbits de formació i les que valoraven que no és necessària un mínim de formació mínima obligatòria o que depèn de l’experiència de l’equip i del lloc de treball. Es pot observar en la Figura 11.

Figura 11. Consideres que hi ha alguna formació específica que hauria de ser obligatòria? Font: generació pròpia a partir de l’anàlisi de les dades extretes de les respostes a aquesta pregunta de

Aquest gràfic mostra el caràcter més aviat curiós i amb inquietuds de les treballadores del lleure educatiu, doncs moltes d’elles han proposat com a formacions obligatòries més d’una.

Es podria concloure que l'estudi dels resultats d'aquesta enquesta ens porta a considerar un desajust entre les necessitats/voluntats d'aprenentatge i inquietuds per part de les treballadores de lleure i les opcions contemplades i ofertes per part de les empreses contractants.

2.2. ESTUDI DE LES ALTERNATIVES ACTUALS

De forma introductòria a aquest apartat, és necessari remarcar la dificultat afegida per a la realització d'aquest treball que ha suposat la temporalitat del mateix, doncs a partir de mitjans del mes de maig les cooperatives dedicades a l'educació en el lleure es troben en ple procés de tancament de curs i preparació de casals d'estiu, per tant la seva disponibilitat per a trobar-se amb mi ha estat en moltes ocasions, molt limitada.

De cooperatives de treball associat dedicades al serveis d'educació en el lleure exclusivament se n'ha pogut entrevistar en profunditat a dues, moltes d'elles ofereixen serveis més diversificats en l'àmbit d'atenció a les persones o en innovació pedagògica i d'altres processos educatius. S'ha pretès incidir principalment en quatre temàtiques:

- El model de participació per part de les treballadores dins la pròpia cooperativa i les decisions respecte a projecte pedagògic i gestió d'activitats.

- Les polítiques laborals i de gestió dels recursos humans dins la cooperativa.

- L'accés al mercat per part d'aquestes iniciatives: limitacions i oportunitats.

- Accés a licitacions i concursos públics.

2.2.1. L'Esberla

L'Esberla és una Cooperativa de treball associat i sense ànim de lucre, amb seu a Vilassar de Mar. Fundada al 2013 per cinc sòcies cooperatives amb força recorregut dins l'associacionisme educatiu i de lleure com a eina d'auto-ocupació i de reivindicació d'un altre model de lleure mercantil.

Amb els anys, degut a l'evolució de l'interès professional de les sòcies cooperativistes cap a projectes on poder dotar de més contingut pedagògic i no tant de gestió d'activitats, s'han anat especialitzant en serveis de participació juvenil i gènere i feminismes. Juntament amb un projecte integral de gestió de menjadors ecològics, gestionar-ne un total de tres actualment. Comenten però la impossibilitat d'assolir-ne més per un tema de sostenibilitat del projecte, doncs no podrien fer-ho amb la cura i proximitat que voldrien, a més de suposar un augment important de plantilla i d'estructura. No tenen els recursos de grans empreses gestores, ni volen tenir-los, malgrat rebent demanda de gestió de nous menjadors. Situant-se doncs com a entitat de referència en

acompanyament i formació per a la transició cap als menjadors ecològics per a empreses, escoles i AFES.

Actualment són 60 treballadores, 10 de les quals amb un perfil més tècnic i d'estructura -quatre- i de gestió i coordinació pedagògica -sis-, i 50 monitores de lleure de menjador a les tres escoles.

Comenten que les poques licitacions a les que han tingut accés han estat aquelles en què prevalia més el projecte que el preu, totes elles en temes de participació juvenil vinculades a pla de barris la majoria. Determinant doncs que en l'àmbit de lleure i gestió de menjadors és gairebé impossible accedir a licitacions doncs el preu acostuma a ser factor determinant, i per un tema de dignitat laboral i del projecte no poden competir contra les grans empreses.

Fomenten la territorialització dels projectes i les treballadores que hi participen, per poder oferir un servei integral i de proximitat a infants i famílies, malgrat a nivell de gestió laboral de substitucions no sempre sigui possible.

Se'ls ha demanat els documents interns en relació a les treballadores per tal de poder estudiar les pràctiques que se'n deriven, de les quals cal destacar:

- Quatre formacions anuals, remunerades i fora de l'horari laboral, en temes diversos i variants que acostumen a relacionar-se amb l'educació emocional i de gestió de conflictes, el gènere i els feminismes, el projecte de menjador ecològic integral i la cooperativa.
- Millora respecte el conveni col·lectiu en quant a possibles absències laborals i permisos remunerats: augmentant el nombre de dies disponibles en cas de defunció o malaltia de familiars de fins a quart grau de consanguinitat.
- La incorporació de dies de lliure disposició per a les treballadores de lleure en espais de menjador.
- La remuneració de tots els espais de reunió, formació i de dedicació extra.

2.2.2.L'Esguard

L'Esguard SCCL és una cooperativa que neix al barri de Les Corts el juliol del 2016 de la mà de set sòcies cooperatives per donar resposta a una situació molt concreta: l'AFA de l'escola on treballaven totes com a monitores de menjador va exposar que les volia a elles però que no estava contenta ni interessada de seguir treballant amb l'empresa que les contractava i gestionava el servei de menjador, Àbac Serveis. Així doncs, engrescades pel suport mostrat per l'AFA i per la perspectiva d'autoocupar-se i autogestionar-se el lloc de treball van decidir tirar endavant amb el projecte de l'Esguard.

Avui ja fa tres anys d'aquell moment i actualment gestionen quatre menjadores escolars: dos a la zona de Sants- Les Corts, un a Castellbisbal i l'altre a Molins de Rei. Una de les seves màximes ha estat la territorialització i arrelament dins dels barris Sants- Les Corts per poder liderar projectes educatius més integrals. Creixement desenvolupat amb una forta dosi d'intercooperació, doncs els projectes del Vallès són desenvolupats juntament amb Doblevia,

Les sòcies fundadores de l'Esguard provenien totes del món de l'educació en el lleure i en el moment en que es van veure gestionant a més de 20 treballadores van decidir fer una enquesta sobre com les treballadores valoraven el conveni educatiu -analitzada anteriorment en aquest treball- per tal de poder prestar millores en els seus contractes amb coneixement de causa.

Estudiant els seus estatus i document de benvinguda a les treballadores s'ha pogut observar un aprofundiment intens en el reconeixement de les tasques reproductives i de cures, així com l'habilitació d'espais per a la cura de les sòcies i les treballadores -hi ha una comissió expressament dedicada a la gestió emocional-, i un gran treball d'investigació i comprensió del marc actual de la precarietat i la invisibilització de les tasques que permeten viure una vida digna. Fent d'aquest, la dignificació del treball i la vida, el seu principal eix de vertebració en matèria laboral.

De les pràctiques dutes a terme per L'Esguard cal destacar

- El pagament porretejat de les vacances en el sou de cada mes.
- La creació d'una borsa d'hores de lliure disposició mancomunades en cada centre de treball.
- La millora del sou respecte conveni en colònies escolars.
- La creació d'una assemblea de treballadores com a espai habilitat per a la participació d'aquestes en la vida de la cooperativa.
- La remuneració de les hores de formació.
- La remuneració de les hores de preparació, programació i reunions.

2.2.3. L'Eina Cooperativa

L'Eina SCCL és una cooperativa d'inserció laboral sense ànim de lucre que treballa per a la inclusió social i laboral de les persones en risc d'exclusió. Neix a l'any 2007 a Terrassa i actualment ofereixen serveis a tot el Vallès. Dins les activitats que desenvolupen, l'Educació en el lleure recull aquelles activitats adreçades a la comunitat educativa, tant a les famílies i les AMPA com als centres: activitats d'educació en el lleure (Juga i Aprèn) i de vacances escolars (Casals, colònies i campaments). Gestió de menjadors escolars. Acol·lida matinal i acompanyaments tant a sortides com a Colònies. Tallers d'Estudi Assistits i Esports.

En l'actualitat és configurada per 12 sòcies i unes 200 treballadores -que en temporada d'estiu augmenta per sobre de les quatre-centes-; de les que aproximadament unes 13 tenen un perfil més tècnic i de coordinació estructural, mentre que el gran gruix són monitores de lleure i educadores.

Respecte els menjadors escolars exposen que és un àmbit que no els agrada especialment, doncs caldria reestructurar i replantejar-ne el model en general. Ja que actualment és un espai poc valorat, precaritzat -tant per les treballadores com per la qualitat del servei que s'hi pot oferir- i on el preu del menú moltes vegades és problemàtic. Exposen que ara mateix només treballen

gestionant els menjadors a dues escoles, que han decidit per apostar per un model de menjador i de lleure de qualitat.

Per poder millorar l'actual model de menjadors escolars exposen que caldria implicar molt més a totes les famílies del centre, i no només a l'AFA en qüestió. Posar al centre la qualitat del menjar i apostar per menjadors de filosofia ecològica amb cuina pròpia, escapant del model de càtering. A més de centrar molta més energia i dotar de més importància al programa i projecte de lleure educatiu dins de l'espai de migdia i integrar-lo dins de l'escola.

Comenten que malgrat els contractes amb administracions públiques representen vora del 40% del volum de contractes totals, només guanyen i tenen opció a presentar-se a licitacions i concursos on sigui clar que té més pes el projecte que el preu. Doncs malgrat tenir un volum de treballadores importants segueixen sense poder competir contra grans gestores. Destacar que com a política de cooperativa han establert que no entren a concursar en cap licitació si ja hi ha alguna empresa de l'ESS participant, per tal de promocionar el treball en xarxa.

Com a principals punts forts de la política interna de l'Eina Cooperativa i del seu tracte amb les treballadores trobem:

- Forta implicació en la formació de les treballadores, subvencionen totes les formacions que les persones treballadores vulguin cursar. Tant de forma interna com de forma externa. Potencien molt aquest facet a fent ús dels fons destinats a FUNDAE⁶
- Conciliació laboral i familiar facilitant el canvi de centres de treball (escoles i centres oberts) per motius geogràfics o d'horari sempre que s'exposa i es demana per part d'alguna treballadora.
- Sistema holocràtic⁷ de presa de decisions i de gestió de la cooperativa. Sistema horitzontal basat en els cercles temàtics, segons les necessitats de la cooperativa, oberts a totes les treballadores, vius i dinàmics. Amb autonomia en la presa de decisions i realització de canvis dins de la cooperativa.

⁶ Fundación Estatal para la Formación en el Empleo.

⁷ Holocràcia: L'holocràcia (terme que prové del grec holos, que significa element que és alhora un tot autònom i part d'un tot) és un model organitzatiu que pretén substituir la tradicional organització jeràrquica basada en comandaments que exerceixen un càrrec, per una organització basada en cercles semi-autònoms i auto-regulats dins dels quals les persones poden adoptar diferents rols. (definició extreta de la web de Fundació Factor Humà)

3. CONCLUSIONS

En aquest apartat es procurarà concloure l'estudi relacionant tot allò exposat tant en el Marc Teòric com el en Marc Pràctic.

Com a preàmbul d'aquest apartat de conclusions es voldria tornar a incidir en el fet de que aquest treball no és -ni pretenia ser- l'espai per a establir una guia definitiva per a la potenciació de les bones pràctiques en contractació de serveis de lleure educatiu; sinó el pas previ i necessari per aquesta. Un treball que explorés l'estat actual del lleure educatiu per detectar-ne necessitats i potencialitats així com alhora ser un espai on començar a dibuixar línies de proposta per donar resposta a aquestes.

De forma general, gràcies a les entrevistes realitzades a les diverses cooperatives i persones de l'entorn, així com a l'anàlisi de l'enquesta duta a terme per L'Esguard s'ha pogut arribar a les següents apreciacions:

Que cal reformular i repensar -donant espai a tots els agents implicats- el model de menjadors escolars. És un model caduc que no aposta per la qualitat del servei general, de cuina i de lleure. Una de les qüestions derivades és el preu del menú establert per la Generalitat de Catalunya, actualment de 6,20 €, que s'ha mantingut des de fa més de set anys -mentre l'IPC ha seguit pujant, dificultat afegida per a aquelles empreses que procuren apostar pel menjar de qualitat; malgrat que un augment de preu pogués suposar un perjudici per a aquelles famílies amb rendes més baixes que quedin excloses de les beques-menjador.

Per tal de potenciar que cooperatives i d'altres alternatives d'educació en el lleure, arrelades al territori i de gestió més propera, puguin especialitzar-se en la gestió de menjadors és imprescindible dotar de tota la importància a l'estona de menjador a les escoles, potenciar i valorar la tasca de les monitores de lleure com a educadores i integrar el projecte pedagògic del menjador al del centre. Professionalitzant les tasques i serveis que es duen a terme i facilitant el camí cap a una millora de conveni; i vetllant alhora per un desenvolupament més integral dels infants, doncs el lleure és també un espai formatiu de gran importància.

Que és necessària una forta voluntat política per tal de posar el tema en agenda i establir un pla d'actuació i de millores dels menjadors escolars i de les estones de lleure. Un primer pas seria el desenvolupament a fons d'aquesta guia i la publicació de concursos públics amb determinants clàusules socials. Per poder diversificar la quantitat d'agents -i donar opcions a empreses i cooperatives petites i mitjanes- que poden optar a guanyar el concurs en ciutats i pobles de mida mitjana-gran és urgent canviar el mètode emprat fins al moment. Començar a obrir concursos amb una borsa més petita d'escoles a gestionar, evitant la distribució geogràfica d'aquestes per no caure en la creació de lots de diferent valor (escoles i zones de menys capacitat adquisitiva representen menjadors més deficitaris).

Finalment, es consideren els menjadors escolars una gran finestra d'oportunitat en la creació de sinergies i de pautes d'intercooperació doncs s'hi poden implicar fins a tres agents econòmics diferents: producció ecològica, cuina i elaboració de menús i educació en el lleure.

3.1. PROPOSTA DE GUIA DE BONES PRÀCTIQUES PER A LA CONTRACTACIÓ DE SERVEIS DE LLEURE EDUCATIU EN L'ÀMBIT PRIVAT

Per tal de poder apropar la contractació privada -majoritàriament per part de les AFA's- a les bones pràctiques en matèria de contractació de serveis de lleure educatiu cal principalment fer una profunda feina de conscienciació del seu poder com a agents econòmics i com a agents de canvi. Caldrà doncs fer pedagogia del seu paper en la contractació i com les seves decisions poden iniciar canvis i ser motor de noves relacions econòmiques més equitatives, responsables i justes.

Per a fer-ho la forma més evident que s'ha presentat és la de fer ús del mapa interactiu i de la xarxa creada per Pam a Pam. Eina col·lectiva que neix precisament amb aquest objectiu: visibilitzar i apropar la xarxa d'iniciatives econòmiques pensades i estructurades per posar la vida i les persones al centre; potenciar i fer créixer el Mercat Social. Es tracta d'un directori web: www.pamapam.org, on es pot cercar iniciatives properes a l'Economia Social i Solidària segons el sector i l'espai geogràfic.

Es creu que els criteris descrits per Pam a Pam, que estudien els àmbits d'organització interna, impacte social i impacte ambiental, són totalment vàlids i accessibles per al propòsit que es planteja en aquest apartat:

ORGANITZACIÓ INTERNA

1. **Democràcia interna** en la presa de decisions i els mecanismes per garantir un aprofundiment democràtic i la participació de totes les persones.

2. Tenir en compte el **desenvolupament personal** i professional de les persones.

3. Incorporar la **perspectiva feminista** en les actuacions i formes de treball.

4. Vetllar per unes **condicions de treball** dignes i redistribució de les rendes.

IMPACTE SOCIAL

5. **Proveïdors:** tenir en compte la procedència i les condicions de producció dels béns i serveis que es consumeixen o distribueixen.

6. Fer **intercooperació:** Intentar que proveïdors/es i clients/ es siguin preferentment de l'Economia social i solidària.

7. Quan s'utilitzin o es generin continguts o programari, aquests siguin de **licències lliures**.

8. Ser **transparent** sobre la procedència i mètode de producció de béns i serveis.

9. Fer ús de sistemes de **finances ètiques** i/o transformadores, tant en l'estalvi, el préstec i l'operativa

10. Vetllar per a què la iniciativa sigui **inclusiva** (accessible, diversitat funcional, persones migrades, gèneres)

11. Contribuir a la **transformació social** amb estratègies alternatives al sistema econòmic capitalista

12. Tenir una activitat econòmica **arrelada al territori** (segons aquesta activitat pot ser al barri/poble/comarca)

IMPACTE AMBIENTAL

13. Incorporar criteris ecològics i de **sostenibilitat ambiental** a la nostra activitat

14. Tenir un sistema de **gestió de residus**, practicar la reducció, la reutilització i el reciclatge

15. Tenir en compte la procedència, l'estalvi i l'eficiència en el nostre **consum energètic**

3.2. PROPOSTA DE GUIA DE BONES PRÀCTIQUES PER A LA CONTRACTACIÓ DE SERVEIS D'EDUCACIÓ EN EL LLEURE EN L'ÀMBIT PÚBLIC:

Tal com s'ha exposat en l'inici d'aquest apartat una mesura totalment transformadora en matèria de contractació pública i bones pràctiques seria la de creació de lots de centres per concursos públics, ja que amb la modalitat actual de "tot o res" empreses de poca capacitat queden sense cap oportunitat per manca de capacitat de gestió. I per tant perpetua una desigual distribució de la riquesa entre grans empreses i petites alternatives, afavorint l'economia d'escala.

La proposta que es fa en el cas de l'àmbit públic serà una aproximació i esquema de les clàusules més rellevants que els concursos de contractació pública en matèria de lleure educatiu haurien d'incloure.

S'ha decidit presentar-la segons els apartats que poden desprendre-se'n:

Criteris generals:

- Que les cooperatives o empreses amb seu o comptes bancaris en paradisos fiscals quedin excloses de concurs. Per motius evidents de no afavorir l'evasió fiscal ni l'abús de poder de grans grups econòmics.
- Que les cooperatives o empreses que portin més de deu anys gestionant el servei en licitació quedin excloses de concurs. Per tal d'afavorir la regeneració del servei i la distribució de la riquesa.
- Que les cooperatives o empreses que es refereixin a les monitores de lleure com a "vigilants de pati" quedin excloses de concurs. Com a criteri que impulsi la dignificació del lleure educatiu.
- El criteri d'adjudicació que valora el preu del contracte podrà tenir una ponderació de 3 fins a un 30% de la puntuació total. Així, l'adjudicació del contracte és una combinació adequada de la ponderació de factors de qualitat i de preu.

D'enfortiment a l'Economia Social i Solidària:

- Afavorir les cooperatives o empreses amb vinculació amb l'Economia Social i Solidària.
- Afavorir les cooperatives o les empreses que tinguin redactat un pla de treball d'igualtat i gènere.
- Afavorir les cooperatives o les empreses que siguin d'inserció laboral o que dugin a terme plans d'inserció per a : a) Persones perceptores de renda mínima d'inserció; b) Persones amb discapacitat reconeguda igual o superior al 33%; c) Dones víctimes de violència de gènere (física o psíquica); d) Joves majors de setze anys i menors de trenta provinents d'institucions de protecció de menors.; e) Persones internes de centres penitenciaris la

situació de les quals els permeti accedir a una ocupació, persones en llibertat condicional i persones ex recluses durant els 12 mesos posteriors a la seva sortida. f) Persones amb problemes de drogoaddicció o alcoholisme que es trobin en procés de rehabilitació i reinserció social; g) Persones vulnerables que no puguin accedir a la renda mínima d'inserció, però que es trobin en risc d'exclusió social per condicions laborals precàries, desocupació o pobresa. h) Persones aturades de llarga durada (2 anys o més), majors de quaranta- cinc anys.

- Afavorir els projectes que presentin un pla d'intercooperació entre cooperatives o entitats d'àmbits sectorials diferents o del mateix.
- Afavorir les empreses o cooperatives properes al centre educatiu a nivell territorial, amb implicació veïnal i comunitària.

De dignificació i professionalització del lleure educatiu

- Establir com a criteri necessari o de caràcter eliminatori que les empreses i cooperatives facin millores respecte el que estableix el conveni col·lectiu en matèria de regulació laboral i retribució.
- Afavorir les empreses o cooperatives que contemplin més de tres formacions l'any, remunerades, en àmbits com la pedagogia feminista, la gestió de conflictes, l'educació emocional, la gestió col·lectiva o l'ESS.
- Afavorir les empreses o cooperatives que tinguin establerts i prevegin sistemes de participació de les seves treballadores.

En relació a gestió de serveis de menjadors

- Afavorir les empreses o cooperatives que acreditin experiència a) Experiència en la prestació de serveis o en la gestió de centres dedicats a persones en situació d'exclusió social; b) Experiència en la titularitat de serveis gratuïts o de baix preu per als usuaris; c) Experiència en la millora dels serveis; d) Experiència en la participació significativa i acreditada de voluntariat social en aquesta gestió; e) Experiència en l'agregació de valor dels serveis socials prestats o centres gestionats a través de prestacions, amb treballs en xarxa amb altres entitats o una altra experiència relativa a la prestació de serveis anàlegs des de la proximitat i la participació.
- Afavorir les empreses o cooperatives que presentin un projecte de transició cap a l'alimentació de producció ecològica, sense intermediaris.
- Afavorir les empreses o cooperatives que presentin un programa per tal d'involucrar les famílies a la gestió de l'espai de migdia.

4. APRECIACIONS FINALS

En el tram final d'aquest treball i fent una revisió de la tasca realitzada es considera que aquest treball -i sobretot les dificultats per trobar bibliografia crítica al respecte- és la mostra que evidencia la necessitat d'un treball més exhaustiu en la temàtica. Tant en matèria d'investigació i sistematització de dades referents a contractes generats al sector i la qualitat de l'ocupació creada. Com en matèria legal a nivell de poder estructurar una Guia de Bones Pràctiques que pugui continuar en la línia de sectorització de la regulació en contractació pública, per anar centrant i especificant cada vegada més aquests contractes a la necessitat de les parts: usuàries, treballadores, contractants i empreses o cooperatives.

Destacar també que la realització d'aquest treball ha permès la sol·licitud d'una subvenció amb l'objectiu de poder realitzar l'estudi proposat a fons per la ciutat de Barcelona. Una radiografia de l'estat del lleure, de la qualitat de les contractacions i una proposta de guia i difusió.

5. BIBLIOGRAFIA

Guia d'Economia Social i Solidària per l'Administració Local. Diputació de Barcelona. 2015. Barcelona.

Codi de Bones Pràctiques en la Contractació Pública dels Serveis d'atenció a les persones. Generalitat de Catalunya. 2015. Barcelona.

Guia de Contractació Pública Social. Ajuntament de Barcelona. 2016. Barcelona.

Edicte d'aprovació definitiva de la Guia de contractació pública social. Ajuntament d'Arbúcies. BOP Núm. 89 – 10 de maig de 2017. Girona.

Pla d'Impuls de l'Economia Social i Solidària 2016-2019. Ajuntament de Barcelona. 2015. Barcelona

Com apropar les AMPES a l'ESS. Gaspar Tarrida. 2018. Sabadell.

Esmolem les eines. Debats de l'Economia Solidària per a la Transformació Social. 2017. Pol·len Edicions. Barcelona

Reglament Règim Intern. La Trama Cooperativa.

Document de benvinguda de les treballadores. L'Esguard SCCL.

Estatuts. L'Esguard SCCL.

Dossier de benvinguda a les treballadores. L'Esberla SCCL.

